

Die ongekeende goeie reën en opvolg-buie, wat oor groot weivelddele voorgekom het die afgelope tweede helfte van die groeiseisoen, gaan verseker grootskaalse veldbrande die komende winter veroorsaak.

ONBEPLANDE VELDBRANDE 'n GEGEWE

Prof Hennie Snyman
Departement Vee-,
Wild- en Weidingkunde
Universiteit van die Vrystaat
&

Dr Mias van der Westhuizen
Vrystaat Provinsiale Departement van
Landbou en Landelike Ontwikkeling,
Glen

– wat nou gemaak in halfdroë gebiede?

Net soos droogtes is onbeplande brande waarmee veeboere in halfdroë gebiede moet oorleef, ook 'n gegewe in Suid-Afrika. Baie veeboere sal onbeplande veldbrande (veral na die knellende droogte) moeilik oorleef. Van die graspolle het gedeeltelik of selfs totaal afgesterf weens die rampdroogte. Die polle moet gevolglik selfs sonder enige brand die komende groeiseisoen kans gegun word om volkome te herstel. Dis noodsaaklik ten einde die normale weidingskapasiteit van die veld te kan genereer.

Veeboere moet dus daarop ingestel wees om vroegtydig voorsorgmaatreëls in plek te probeer kry vir onbeplande veldbrande. Hierdie probleem raak onverklaarbaar jaarliks net al hoe groter. Veeboere sit gewoonlik met hulle hande in hulle hare omdat hierdie onbepande wegholbrande grootskaalse weidingsverliese, ingewikkelde voervloeibepannings en finansiële probleme veroorsaak. Spyt kom altyd te laat – sorg dus dat jy voorbereid is op sulke gebeure (voor en/of na die tyd).

TREF VROEGTYDIG VOORSORG TEEN VELDBRANDE

Die bekende spreekwoord “**voorsorg is altyd beter as nasorg**” is ook van toepassing op weivelddbestuur. Dit is nie net die aanskaf van die nodige vuurbestrydingsapparaat wat belangrik is nie, maar ook die vroegtydige maak van brandpaaie ten einde produksie-verliese te voorkom. Die inskakeling by jou plaaslike brandvereniging is natuurlik ook baie belangrik ten opsigte van voorskrifte vir die maak van brandbane. Hierdie voorskrifte kan verskil tussen brandverenigings en is aan spesifieke omgewings gekoppel. Samewerking met bure is baie belangrik in die voorkoming, sowel as die bestryding van veldbrande.

Daar bestaan verskeie benaderings rondom die maak van brandpaaie, waarvan die brand van padskouers seker die ideale is. Dit is veral die brand van die skouers van binne- en grondpaaie wat die effektiëste is. Die ploeg of 'disk' van stroke rondom die plaas word ook algemeen toegepas.

Daar bestaan ook ander metodes, soos die gebruik van vier sinkplate wat in 'n vierkant aan mekaar vasgebout word. Die gras daarbinne word aan die brand gestee en na uitbrand word hierdie “sinkplaat-hok” net aangeskuiw ten einde 'n volle strook te brand. Hierdie tegniek staan bekend as die “Botha fire-box”, want dis deur Andries Botha in die Adelaide-distrik ontwikkel.

Die spuit van stroke melasse of ander dierstimulante (sodat diere die stroke sal “skoonvreet”) werk oor die algemeen nie so goed nie en word tans nie veel toegepas nie. Die nuutste is om met behulp van vuuraansteker-kapsules, wat in die nag vanuit 'n helikopter gegooi word, stroke te brand – “open ended firebreaks”. Die regte dopunt word as maatstaf gebruik om te verhoed dat die vuur onnodig versprei. Geweldige groot stroke kan per nag so suksesvol gebrand word.

Dit is ongelukkig so dat sommige onbeplande veldvure gepaard gaan met stormsterkwinde wat selfs oor die teepad kan spring. In sulke omstandighede sal voorbrande net gedeeltelik tot hulp kan wees.

Voorsorg moet natuurlik getref word dat die klimaatstoestande net reg sal wees wanneer brandpaaie aangepak word om wegholvure te vermy. Die saamspan van groepe boere om so iets uit te voer is altyd beter as om dit individueel aan te pak.

SOET- EN SUURVELD VERSKIL

Die vuurbestandheid van soet- en suurveld moet nie met mekaar verwar word nie. In die suurveld, waar reënval nie die beperkende faktor is wat plantproduksie bepaal of beïnvloed nie, word 'n meer kompakte of digter grasbedekking met kleiner en korter graspolle (hoër basale bedekking en digtheid) aangetref. Daarteenoor groei die yler, enkelstandige graspolle (laer basale bedekking en digtheid) in die droër dele. Dit is die element Kalsium (Ca) in die grond wat grootliks vir planthoogte verantwoordelik is en tot 'n groot mate, weens die hoër reënval in die suurvelddele, vanuit die

grond geloog is. Hierdie groter, enkelstandige en hoër graspolle in droër weiveldddele genereer 'n meer intense en warmer (gekonsentreerde) vuur per graspol, wat lei tot grootskaalse afsterwing van lote en groeipunte van polle.

Hierteenoor is die brandskade aan grasse in suurvelddele nie so intens per graspol nie en brande vorm gevolglik soms deel van bestuurspraktyke om ontslae te raak van onsmaklike plantmateriaal. Hierdeur word die weiveld se kwaliteit weer opgradeer, teenoor die soetvelddele waar weiveld effektief benut kan word sonder om dit te brand. Rooigras staan dan ook dikwels in die hoër reënvaldele bekend as 'n vuurklimaks, wat deur brand bevoordeel word.

“**Voorsorg is altyd beter as nasorg**”

Opsommend kan gesê word dat hoe kleiner 'n graspol, hoe minder negatief is die impak van die vuur daarop. Die groter graspolle is gevolglik hoogs kwesbaar vir afsterwing weens brand.

'n Ander aspek wat nie uit die oog verloor moet word nie, is dat die indringerplant *Seriphium plumosum*, geweldig toeneem na 'n brand in die suurder dele (Dewetsdorp en Zastron). Dié plant is ook in die volksmond bekend as slangbos, vaalbos of bankrotbos. Hierdie onbenutbare bossie het die laaste aantal jare ongekend toegeneem. Navorsing het

duidelik getoon dat brande saad-ontkieming van *S. plumosum* geweldig stimuleer. Dit sal gevolglik meebring dat chemiese beheermiddels, wat baie duur is, na die brand gebruik sal moet word om die indringerbos te beheer. Sou die beheer nie vroegtydig toegepas word nie, staan ernsige grasproduksieverliese die boere in die gesig. Dit lei natuurlik tot laer weidingkapasiteite.

IMPAK VAN BRAND OP BEIDE PLANT EN GROND

Brandnavorsing is gelukkig in die halfdroë grasveldgebiede (reënval 530 tot 650 mm) uitgevoer op die Rooigrasveld van die sentrale Vrystaat (Bloemfontein en Glen), asook die *Themeda/Cymbopogon*-veldtipe (Dewetsdorp) en Koperdraad-suurgasveld van die suidoos Vrystaat (Zastron) oor die laaste tien jaar. Die inligting kan handig as riglyne dien vir veldherstel na so 'n brand. In hierdie navorsing is gepoog om alle plant- en grondkundige aspekte betreffende die impak wat 'n vuur, hetsy beplande of ongeluksvure, op die weiplant te kwantifiseer (Tabel 1). Hierdie waarnemings is verder deurgetrek na die onttrekkingsperiode wat gebrande veld in hierdie halfdroë dele moet ontvang ten einde weer volhoubaar te kan produseer.

Die pynlike gevoel wat die veeboer tydens 'n veldbrand beetpak, behoort ook ondervind te word wanneer hy/sy gebrande veld te gou bewei. Ekologies gesproke is dit sekerlik dié verkeerdste ding om in die ariede en semi-ariëde gebiede van Suid-Afrika te doen. Dit verskuif jou weiveldprobleme net verder aan, of mag dit selfs vererger. Die veeboer in hierdie droër gebiede moet besef dat die weiplant ernstig benadeel is deur die vuur, wat 'n drastiese ontblaringsmetode is. Daarom regverdig dit goeie behandeling na die brand.

PLANTBEDEKKING

Daar is duidelik uitgewys dat 'n geweldige afname (soveel as 40%) in basale bedekking een jaar na 'n brand voorkom (Tabel 1). Selfs na twee seisoene van onttrekking van beweiding was die basale

bedekking nog steeds 16 tot 18% laer as ongebrande veld in sekere dele. Die belangrikste rede vir hierdie laer basale bedekking is dat dele van die graspol (lote/groeipunt) totaal dood gebrand is deur die vuur. Dit is gewoonlik die kern van die graspol wat die grootste brandskade ondervind, waar die vuur die meeste intens is.

Die laer bedekking na 'n brand verlaag nie net die plantproduksie nie, maar bring ook mee dat waterafloop toeneem. Die hele waterbalans in die grond word nadelig beïnvloed. Die grondoppervlakte is ook meer blootgestel aan die aanslae van die natuur en gevolglik verhoog gronderosie. Verder is die temperatuur en verdamping vanaf gebrande veld hoog. Effektiewe reënvalbenutting kan alleenlik optimaal geskied met 'n goeie plantbedekking.

Dit is die groot graspolle wat gewoonlik die meeste brandskade in terme van polafsterwing ondergaan. Ongelukkig is hierdie groot polle ook gewoonlik die klimaks-grasspesies, soos rooigras (*Themeda triandra*), vingergras (*Digitaria eriantha*) en terpentyngras (*Cymbopogon pospischilii*). Die grasse speel 'n belangrike rol in die diere se voeding en beïnvloed ook die veldtoestand positief.

In die Dewetsdorp-distrik was bulgras (*Pennisetum sphacelatum*) en blougras of rooivleigras (*Andropogon appendiculatus*) die grasse met die grootste polafsterwing weens brand getoon het. Onderskeidelik 53 en 49% van die polle het tussen 75 en 100% brandskade getoon het. Ook opvallend was dat pioniergrasse (minder gewenste grasspesies) soos elsgas (*Micochloa caffra*), steekgras (*Aristida congesta*) en kruipwortelsaadgras (*Tragus koelerioides*) slegs ingekom het na die brand.

Dit skets nie 'n goeie prentjie van die veld se spesie-samestelling nie (Tabel 1). Hierdie minder gewenste grasse verlaag die veldtoestand en weidingskapasiteit aansienlik.

IMPAK OP DIE GROND

Die afname in bedekking weens die brand werk ook 'n toename in grondtemperatuur en grondkompaksie in die hand. Dit gee weer aanleiding tot 'n afname in grondwater-inhoud (hoër afloop) en minder organiese materiaal in die grond. Die grondtemperatuur het byvoorbeeld die eerste jaar na die brand met 9°C toegeneem, die grondwater-inhoud was 31% laer en grondkompaksie 100% hoër in vergelyking met dié van ongebrande veld. Die gebrande veld was ook meer vatbaar vir droogtes, omdat plante baie vinniger verwelk het. Baie van hierdie negatiewe grondkundige invloede was twee jaar na die brand nog nie opgehef nie.

PLANTPRODUKSIE

Die gemiddelde droëmaterial-produksie vir die gebrande veld in die Dewetsdorp-distrik (560 mm reënval) was 940 kg/ha en die van die ongebrande veld 1 764 kg/ha, 'n jaar na die brand. Die gebrande veld het gevolglik 47% minder geproduseer na 'n volle groeiseisoen se rus. Dieselfde tendens het voorgekom waar slegs die helfte van die plantproduksie die eerste jaar na die brand genereer is op suurder veld van Zastron (650 mm reënval) en soeter grasveld te Bloemfontein (530 mm reënval) (Tabel 1).

Dit neem in al die gebiede wat ondersoek is, twee volle groeiseisoene vir gebrande veld om in te haal by nie-gebrande veld, wat plantproduksie aanbetref. Hierdie produksies is aan die einde van elke groeiseisoen bepaal waar geen beweiding plaasgevind het nie en normale reënval-toestande geheers het.

VELDTOESTAND EN WEIDINGSKAPASITEIT

Die toestand (gesondheid) van die veld is veral die eerste jaar na die brand geweldig negatief deur die brand beïnvloed (Tabel 1). Twee groeiseisoene na die brand was die weidingskapasiteit nog steeds laer as dié van nie-gebrande veld.

Opvallend was dat rooigras (*Themeda triandra*) van die gevoeligste smaaklike grasse vir brand was. Dit is juis hierdie grasspesie wat die dominante gras van die gebiede uitmaak, asook die waardevolste in terme van diereproduksie. Rooi- en terpentyngras (*Cymbopogon pospischilii*) het in gebrande veld met onderskeidelik 43 en 50% afgeneem. Ook opvallend was dat pioniergrasse (minder gewenste grasspesies) soos elsgas (*Micochloa caffra*), kruipwortelsaadgras (*Tragus koelerioides*) en eenjarige kruide ingekom het weens die brand. Die subklimaksgras, kleinvinger (*Digitaria argyrograpta*), vermeerder ook na 'n brand ten koste van rooigras. Hierdie tendens skep nie 'n goeie prentjie van die veld se spesie-samestelling nie. Hierdie veranderings verlaag die veldtoestand en weidingskapasiteit aansienlik.

Op die proefplaas Glen (net buite Bloemfontein) was die verlies in veldtoestand vier maande na brand so hoog as 40%, terwyl die veld geweldig gevoelig was vir beweiding. Weereens is dit hoofsaaklik rooigraspolle wat afgesterf het en hoofsaaklik deur kleinvingergras (*Digitaria argyrograpta*) en eenjarige kruide vervang is.

Aan die einde van die groeiseisoen was die weidingskapasiteit van veld, wat voor die brand in 'n goeie toestand was, nog steeds 22% laer as voor die brand. Veld wat voor die brand in 'n uitstekende bewaringstoestand was se verlies in weidingskapasiteit was aan die einde van die groeiseisoen slegs 7%. Die toestand waarin veld verkeer, asook die bestuur daarvan voor en na brande, is van die grootste faktore wat dus 'n rol speel by die herstelproses.

Na brande is veld besonder gevoelig vir ontblaring en daar moet teen verkeerde benuttingspraktyke gewaak word.

Veld wat voor brande 'n seisoensrus ontvang het, sal vinniger herstel as veld wat onderbenut was. Gevolglik sit die boer met swakker veld, laer weidingskapasiteit en minder diere wat aangehou kan word. Hierdie aspek beklemtoon 'n voldoende rus of onttrekkingsperiode (ten minste twee volle groeiseisoene) vir gebrande veld om ekologies ten volle te herstel.

Tabel 1: Impak van brand in soeter halfdroë weivelddede

Veldtipe, distrik, eienaar (persone betrokke) (reënval)	Impak op plantsamestelling,- bedekking en produktiwiteit	Bestuurs - benadering
Rooigrasveld van die sentrale Vrystaat, Proefpaas, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein (Prof Hennie Snyman) (530 mm reënval)	37% afname in plantbedekking eerste jaar na brand, steeds 16% laer twee jaar na brand. Rooi - en terpenyngas gevoeliger vir brand (groot polle), onderskeidelik met 30 en 49% afgeneem in bedekking weens brand, eerste seisoen. Steek- en wortelsaadgras weens brand ingekom. Vinger- en terpenyngas toon meeste polafsterwing weens brand. Veldtoestand met 13% afgeneem weens brand. Groeiseisoen na die brand was plantproduksie steeds 43% laer weens brand en steeds 10% laer twee jaar na brand.	Benodig ten minste twee volle groeiseisoene se totale onttrekking van diere ten einde ekologies volkome te herstel (dormante winterperiode ingesluit).
Rooigrasveld van die sentrale Vrystaat, Glen Landbou-instituut (Dr Mias van der Westhuizen en mnr Piet Goosen) (550mm reënval)	40% verlaging in veldtoestand 4 maande na brand. 22% laer weidingskapasiteit aan die einde van groeiseisoen. Rooigraspolle sterf af en word hoofsaaklik deur kleinvingergras en eenjarige kruide of opslag vervang.	
Themeda/ Cymbopogon veldtipe, Dewetsdorp, mnr Wilfred Brown (prof Hennie Snyman) (565 mm reënval)	38% afname in plantdigtheid weens brand, eerste seisoen na brand. Kerne van rooi- en terpenyngaspolle steeds dood 'n jaar na brand, hierdie twee spesies met onderskeidelik 43% en 50% afgeneem weens brand. Jaar na brand veldtoestand 58% vir gebrande veld, teenoor 80% vir nie-gebrande veld (weidingskapasiteit 30% laer weens brand). Jaar na brand grasproduksie steeds 47% laer weens brand.	Afhangende van opvolg reënval na brand natuurlik - wat onttrekking nog verder kan verleng.
Koperdraad-suurgasveld Suidoos-Vrystaat, Zastron, wyle mnr Dirk Snyman (Prof Hennie Snyman) (650 mm reënval)	40% laer basale bedekking weens brand eerste seisoen na brand, twee jaar na brand steeds 18% laer. Groot rooi en terpenyngaspolle meeste polafsterwing weens brand. Twee jaar na brand plantdigtheid van terpenyngas - en rooigras onderskeidelik steeds 62 en 33% laer weens brand. Vier maande na brand veldtoestand 68% vir gebrande veld, teenoor 86% nie - gebrande veld (weidingskapasiteit 24% laer weens brand). Jaar na brand grasproduksie steeds 44% laer weens brand en steeds 5% laer twee seisoene na brand.	

Gebrande veld is gewoonlik eerste om tekens van verwelking te toon, juis weens swakker wortel-ontwikkeling en laer plantbedekking.

ONTTREKKINGSPERIODE VAN BEWEIDING NA BRAND

Vanuit 'n ekologiese grondslag gesien (wat beide die plant en grond insluit), moet weiveld in die halfdroë grasveldgebiede ten minste vir twee groeiseisoene (dormante winterperiode ingesluit) van beweiding onttrek word ten einde volhoubare produksie te verseker. Hierdie onttrekking is gegrond op totale herstel van die veld vanuit 'n ekologiese oogpunt. Die grootskaalse polafsterwings, die swakker veldtoestand en weidingskapasitet, asook die betekenisvolle laer plantproduksie, is soos reeds bespreek die maatstawwe verreen vir hierdie twee groeiseisoen-onttrekkingsperiode. Indien die reënval van die opvolg-seisoene na die brand laag en wisselvallig is, sal langer as twee jaar onttrekking geld.

Die vinniger herstel van die grasse en dus korter onttrekking wat vir die natter suurvelddele van KwaZulu Natal, Limpopo en Mpumalanga geld, moet nie verwar word met die halfdroë gebiede se plantegroei wat meer brand-sensitief is en 'n lang rus verg nie. In hierdie suurvelddele is reënval nie die beperkende omgewingsfaktor wat plantproduksie bepaal of beïnvloed nie. Daarom is daar 'n veel korter onttrekkingsperiode van diere vanaf die veld na 'n brand. In die suurvelddele word veld meesal van beweiding onttrek na 'n brand vir selfs minder as 'n groeiseisoen.

Daar bestaan selfs bestuurstelsels in hierdie suurveld waar kampe vir 'n seisoen gerus word en die volgende jaar gebrand word. Sodra voldoende beweibare materiaal beskikbaar is, word diere in 'n kamp ingejaag. Hierdie praktyk moet glad nie in halfdroë gebiede toegepas word nie. Soos reeds genoem het suurvelddele 'n kwaliteitsprobleem wat met periodieke brand reggestel kan word, terwyl die halfdroë grasvelddele 'n kwantiteitsprobleem het en die veld wel effektief benut kan word sonder om dit te brand.

Daar is bevind dat indien gebrande veld in die rooigrasveld van die sentrale Vrystaat reeds in die voorjaar beweï sou word, die produksie die daaropvolgende groeiseisoen se Oktober tot April met soveel as gemiddeld 48% verlaag kan word. 'n Vollegroei-seisoensrus na die brand, opgevolg deur Oktober-beweïding het steeds 'n produksieverlies van 23% getoon. Hoe vroeër na die brand die veld weer beweï sou word, hoe groter die nadelige oordrageffek in terme van verlaagde voerproduksie.

'n Ander aspek wat ook vermelding verdien, is die impak van brand op die plante se wortels. Intensiewe wortelnavorsing het getoon dat brand grootskaalse wortelafsterwings veroorsaak. 'n Jaar na brand was die wortelmasse tot 'n diepte van 100 mm, 59% laer as by ongebrande veld. Die grasplant is 'n gebalanseerde eenheid wat beide bo- en ondergrondse plantdele insluit. 'n Graspot bestaan uit 'n versameling van lote, elk met sy eie groeipunt en wortels.

Sou 'n loot gevolglik weens brand afsterf, gaan dit ook gepaard met afsterwing van daardie loot se wortels. Die twee groeiseisoene se rus of onttrekking wat die semi-ariëde weivelddele behoort te ontvang na die brand, sal gevolglik ook voorsiening maak vir wortelherstel. Gebrande veld is gewoonlik eerste om tekens van verwelking te toon, juis weens swakker wortel-ontwikkeling en laer plantbedekking.

Alhoewel brand normaalweg saadontkieming stimuleer, is die oorlewing van hierdie saailinge baie laag, veral in velde wat in 'n goeie tot uitstekende toestand verkeer. Daar kan dus nie daarop aanspraak gemaak word dat die brand goed was in terme van saad-ontkieming van die grasse nie – slegs 'n tydelike voordeel word daardeur behaal, wat vinnig weer opgehef word deur kompetisie en hoë temperature.

Iemand sou wel kon redeneer dat, indien die brand opgevolg word deur bogemiddelde reënval-jare, die lengte van die onttrekkingsperiode verkort kan word. So 'n stelling is nie waar nie, aangesien dit nie totale reënval is wat belangrik is nie, maar die seisoensverspreiding daarvan. So byvoorbeeld kan bogemiddelde reënval voorkom, maar alles in 'n bondel. Dis dan van minder waarde vir die plante.

Dit is die effektiwiteit van die reënval wat die bepalend faktor vir veldherstel is. Grasse kan nie die reënval effektief benut indien die verspreidingspatroon daarvan nie goed is nie.

In 'n geval van hoë totale reënval, maar swak verspreiding, word aanbeveel dat die volle onttrekkingsperiode, soos aanbeveel, gevolg word. Ook belangrik is dat ten spyte van goeie reënval wat mag voorkom, die lae plantbedekking weens die brand ook verantwoordelik is vir grootskaalse waterverlies (verdamping vanaf grond-oppervlak) wat nie deur plante benut kon word nie.

Die minstens twee-volle-groeiseisoene-rus wat vir halfdroë weivelddele na 'n brand aanbeveel word, is dus gegrond op die toelating van alle fisiologiese en fenologiese aspekte van die plant, asook die grondkundige komponente binne die weidings-ekosisteem om te herstel. Elke ekologiese komponent is noodsaaklik vir die volhoubaarheid en volle funksionering van die weidings-ekosisteem in hierdie droër gebiede.

GEAFFEKTEERDE AREAS

Die gebrande oppervlak is die oppervlak wat werklik gebrand het. Wanneer slegs 'n gedeelte van 'n kamp gebrand het, staan die totale kamp bekend as die geaffekteerde area.

Indien 'n gedeelte van 'n kamp afgebrand het, moet die hele kamp (geaffekteerde area) van diere onttrek word, anders gaan die diere grootliks op die gebrande deel konsentreer en dit oorbenut, wat tot ernstige veld-agteruitgang kan lei. Wat die groottes van die gebrande area binne 'n kamp moet wees vir totale onttrekking is debatteerbaar. Geaffekteerde kampe wat in die herfs, winter of vroeë lente gebrand het, kan natuurlik bewei word voordat die gebrande dele begin uitloop.

Sommige navorsers huldig die mening dat indien minder as 10% van 'n kamp gebrand het, die hele kamp wel bewei kan word en daardie deel dus opgeoffer word vir oorbeweidings. Groter as 10% moet die hele kamp rus of, indien moontlik, moet net die gebrande deel afgespan word en weerhou word van beweidings. Laasgenoemde situasie is nie altyd prakties moontlik nie en ook nie ekonomies geregverdig vir die boer nie. Die koste

daaraan verbonde mag dalk ook veel hoër wees as slegs die onttrekking van die hele kamp. Later moet hierdie tydelike heinings ook weer verwyder word met veel koste daaraan verbonde. Elektriese heinings word wel vir hierdie doel suksesvol aangewend.

PRAKTIESE RIGLYNE

In die praktyk is dit egter nie altyd moontlik om gebrande veld vir twee seisoene van beweidings te onttrek nie. Indien slegs 'n klein gedeelte van die plaas gebrand het, kan bogenoemde riglyne gevolg word. Hierdie riglyne moet beskou word vanuit 'n ekologiese oogpunt en indien dit gevolg word, sal plante die vinnigste herstel om dus volhoubaar te produseer. Hoe groter die gebrande gedeeltes op 'n plaas, hoe moeiliker raak dit om veld prakties vir twee seisoene van beweidings te onttrek. Die boer moet dus sy veld so bestuur om die minimum skade oor die langtermyn vir hierdie halfdroë grasvelddele te beperk. **Boere kan as volg te werk gaan:**

- Herbereken weidingskapasiteit, verminder vee en beplan vir voeraankope of huurgrond. Verkoop prulle, hamels, osse en tollies en hou net jou produktiewe, kern aantelkudde. Lammers, kalwers en ou diere kan in 'n voerkraal afgerond en bemark word. Die persentasie jong vervangingsdiere kan ook tot die minimum beperk word.
- Geaffekteerde kampe, waarvan slegs gedeeltes gebrand het, kan direk na die brand bewei word om sodoende nie gebrande gedeeltes te benut. Hierdie benutting is van korte duur en sodra gebrande veld begin uitloop, moet die diere verwyder word.
- Na bogenoemde benutting moet gebrande veld glad nie in die lente-maande benut word nie. Diere moet ook nie op hierdie veld gevoer word nie en eerder in krale gevoer word.

- Die vroegste wat weiveld weer liggies benut kan word, is die eerste winter (dormante periode). Na hierdie benutting moet dit weer die volgende groeiseisoen onttrek word en kan dit eers weer in jaar 2 tydens die herfs en winter-maande benut word (indien voldoende herstel en afhangende van reënval).

- Indien slegs 'n gedeelte van 'n plaas afgebrand het, kan die ongebrande kampe eerder tydelik bietjie strawwer bewei word (later moet weer voldoende rus ingebou word), as wat enigsins oorweeg word om gebrande veld te gou te bewei.

- Die toepassing van 'n effektiewe weidingstelsel met voldoende rus moet verder gevolg word om sodoende die veld volkome te laat herstel. ■